

**Wyrok z dnia 20 maja 1997 r.
II UKN 128/97**

Zasady ochrony praw nabytych nie stosuje się wobec osoby, która uzyskała prawo do świadczenia z ubezpieczenia społecznego w wyniku wprowadzenia w błąd organu rentowego lub innego jej bezprawnego działania. Świadczenia wypłacone w takiej sytuacji podlegają zwrotowi na mocy art. 106 ust. 1 w związku z ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.).

Przewodniczący SSN: Maria Tyszel (sprawozdawca), Sędziowie SN: Józef Iwulski, Barbara Wagner.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 20 maja 1997 r. sprawy z wniosku Stanisława L. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-II Oddziałowi w W. o zwrot pobranych świadczeń emerytalnych, na skutek kasacji wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 30 grudnia 1996 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-II Oddział w W. decyzją z dnia 20 lutego 1996 r. wstrzymał od 1 marca 1996 r. wypłatę wcześniejszej emerytury przyznanej Stanisławowi L., urodzonemu 22 marca 1931 r., ustalając, że wobec braku uprawnień do tego świadczenia w okresie od 1 maja 1991 do 29 lutego 1996 r. pobrał on nienależnie kwotę 20554,68 zł i jest zobowiązany do zwrotu kwoty 16525,29 zł pobranej w okresie od 1 marca 1993 r. do 29 lutego 1996 r., tj. za okres 3 lat wstecz. Decyzją z dnia 25 maja 1996 r. organ rentowy przyznał wnioskodawcy prawo do emerytury od ukończenia przez niego wieku emerytalnego, tj. od 22 marca 1996 r.

W odwołaniu od decyzji z dnia 20 lutego 1996 r. Stanisław L. wnosił o przywrócenie wypłacania należnego mu świadczenia oraz o zwolnienie z obowiązku zwrotu pobranych świadczeń rentowych, ponieważ nadpłata nie powstała z jego winy, a jedynie z winy urzędników ZUS, którzy poinformowali go, że złożone dokumenty są wystarczające do nabycia przez niego prawa do renty. Podnosił, iż wydana przez organ rentowy decyzja stanowi naruszenie praw przez niego nabytych.

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 24 września 1996 r. [...] odwołań to oddalił uznając, iż wnioskodawcy prawo do wcześniejszej emerytury nie przysługiwało ze względu na to, iż nie był on pracownikiem, a z całości dostępnej dokumentacji zebranej w sprawie wnioskodawcy jednoznacznie wynika, że nastąpiło świadome wprowadzenie w błąd organu rentowego, co rodzi obowiązek zwrotu pobranych nienależnie świadczeń.

W apelacji od tego wyroku Stanisław L. wnosił o jego zmianę i uchylenie decyzji II Oddziału ZUS w W. w części zobowiązującej go do zwrotu kwoty 16525,29 zł, bądź o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Wojewódzkiemu do

ponownego rozpoznania, bowiem nie zostało ustalone jakie dokumenty złożył ubiegając się w 1991 r. o przyznanie świadczeń emerytalnych. Brak jest też dowodów, że wprowadził on świadomie w błąd organ rentowy. Podnosił, że nabył prawo do emerytury na podstawie prawomocnej decyzji organu rentowego, a jeżeli świadczenie to zostało mu przyznane błędnie, to jest to wina organu rentowego. Ponadto wypłacone mu świadczenia emerytalne wydał na swoje utrzymanie i w świetle art. 409 KC nie może zostać obciążony obowiązkiem ich zwrotu.

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 30 grudnia 1996 r. [...] oddalił apelację. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Apelacyjny wskazał, że: "(...) jest okolicznością bezsporną, iż wnioskodawca nie mógł nabyć prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 stycznia 1990 r. w sprawie wcześniejszych emerytur dla pracowników zwalnianych z pracy z przyczyn dotyczących zakładów pracy (Dz. U. Nr 4, poz. 27), ponieważ nie był on pracownikiem i od 1977 r. prowadził działalność gospodarczą, tak więc świadczenie to zostało przyznane mu bez podstawy prawnej, niezależnie od ilości lat udowodnionego przez niego okresu zatrudnienia. Uprawnienie do tego świadczenia nie podlega ochronie, ponieważ nie było to prawo słusznie nabyte. W myśl art. 106 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) osoba, która pobrała nienależne jej świadczenia, jest zobowiązana do ich zwrotu, a za kwoty takich świadczeń uważa się, między innymi, świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie nieprawdziwych zeznań lub dokumentów albo w innych wypadkach świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego.

W niniejszej sprawie akta rentowe wnioskodawcy zawierające dokumenty, które były podstawą do przyznania mu świadczeń emerytalno-rentowych zaginęły. Okoliczność ta nie może być jednak decydująca dla zwolnienia wnioskodawcy z obowiązku zwrotu pobranych nienależnie świadczeń rentowych. Mając na uwadze oczywisty brak prawa do wcześniejszej emerytury, złożenie wniosku o przyznanie świadczenia w inspektoracie niewłaściwym miejscowo dla miejsca zamieszkania wnioskodawcy, a także oceniając fakt zaginięcia akt rentowych, należy dojść do wniosku, iż wnioskodawca świadomie wprowadził w błąd organ rentowy co do swoich uprawnień do wcześniejszej emerytury, we współdziałaniu z nieuczciwym pracownikiem lub nieuczciwymi pracownikami tego organu, bądź też uzyskał prawo do świadczenia w oparciu o sfalszowane dokumenty. Te okoliczności miał niewątpliwie na względzie również Sąd Wojewódzki uznając, iż wnioskodawca jest zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń rentowych. Przyjęcie odmiennego założenia, czyli pełnej nieświadomości wnioskodawcy, staje się w świetle okoliczności niniejszej sprawy niewiarygodne (zbieg błędnej informacji o uprawnieniach do wcześniejszej emerytury, przyznania świadczenia mimo oczywistego braku spełnienia warunków do jego nabycia, przyjęcia wniosku niewłaściwego miejscowo oraz zaginięcia akt rentowych). Okoliczność, iż w świadomym wprowadzeniu w błąd organu rentowego mogły poza wnioskodawcą uczestniczyć także inne osoby nie zwalnia go w świetle art. 106 ust. 1 pkt 2 powołanej ustawy z obowiązku zwrotu pobranych świadczeń rentowych. W świetle tego przepisu nie mają też zastosowania przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące bezpodstawnego wzbogacenia, bowiem dotyczą one należności wynikających z odrębnej od prawa cywilnego dziedziny prawa ubezpieczeń społecznych".

W kasacji od tego wyroku pełnomocnik wnioskodawcy zarzucając, że zaskarżony wyrok został wydany z naruszeniem "prawa materialnego i niewłaściwe zastosowanie (art. 106 ustawy o p.z.e.) - art. 391¹ pkt 1 KPC" oraz "przepisów postępowania (art. 6 i 233 KPC) oraz rozpoznanie w trybie postępowania odrębnego przez sąd pracy i ubezpieczeń społecznych sprawy należącej do właściwości sądu powszechnego - art. 393¹ pkt 2 KPC" wnosił o zmianę tego wyroku i orzeczenie zwolnienia wnioskodawcy od zwrotu pobranego świadczenia i zasądzenie kosztów zastępstwa adwokackiego.

Rozpoznając kasację Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Bezpodstawny jest zarzut rozpoznania sprawy: "należącej do właściwości sądu powszechnego w trybie postępowania odrębnego". Zgodnie z przepisem art. 477⁸ KPC sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych należą do właściwości sądów wojewódzkich i są rozpatrywane według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego z zachowaniem odrębności uregulowanych w dziale III tegoż Kodeksu. Bezpodstawne jest powołanie się w kasacji na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 1984 r. III UZP 20/84 (OSNCP 1985 z. 1 poz. 3). Uchwała ta dotyczyła bowiem wyłącznie zwrotu nadpłaty świadczenia powstałej w wyniku błędnego wyliczenia przez organ rentowy wysokości przyznanego świadczenia w sytuacji, gdy prawo do jego pobierania było niewątpliwe.

Sąd Najwyższy nie dopatrywał się naruszenia przez Sąd Apelacyjny zarzucanego w kasacji przekroczenia "ujętej w art. 233 KPC zasady swobodnej oceny dowodów". Ustalony przez Sąd pierwszej instancji i zaakceptowany przez Sąd Apelacyjny stan faktyczny sprawy dawał pełną podstawę do przyjęcia - na podstawie przepisu art. 231 KPC- domniemania faktycznego. Bezsporne fakty: że wnioskodawca od 1977 r. prowadził działalność gospodarczą, a więc wiedział o tym, że nie był pracownikiem, że złożył wniosek o wcześniejszą emeryturę w niewłaściwym miejscowo organie rentowym, a wniosek ten został przyjęty i jego rozpoznanie zakończyło się wydaniem decyzji o przyznaniu wcześniejszej emerytury przysługującej wyłącznie pracownikom, legitymującym się określonym okresem zatrudnienia, którzy zostali zwolnieni z przyczyn dotyczących zakładów pracy, dały pełną podstawę Sądom obu instancji do przyjęcia domniemania faktycznego zarówno takiego, że wnioskodawca miał świadomość braku podstaw prawnych do uzyskania wcześniejszej emerytury, jak również, że świadczenie to uzyskał we współdziałaniu z pracownikiem lub pracownikami organu rentowego.

Sąd Najwyższy nie podziela stanowiska zawartego w uzasadnieniu kasacji, że wobec braku dowodów współdziałania wnioskodawcy z nieuczciwymi pracownikami ZUS, Sąd Apelacyjny powinien uchylić zaskarżony wyrok Sądu I instancji, przekazując sprawę do ponownego rozpoznania i udzielając stosownych wskazówek co do dalszego toku postępowania. Wobec "zaginięcia" akt rentowych wnioskodawcy dalsze postępowanie sądowe byłoby bezprzedmiotowe. Kolejnego zarzutu kasacji, tj: naruszenia przez Sąd Apelacyjny przepisu art. 6 KPC, Sąd Najwyższy nie rozpatrywał, ponieważ w tym zakresie nie wskazano na czym to naruszenie polega, a przepis ten zawiera generalną zasadę przeciwdziałania przez Sąd orzekający przewlekaniu postępowania.

Skoro zatem omawiane wyżej zarzuty kasacji są w przekonaniu składu orzekającego Sądu Najwyższego nieuzasadnione, to zastosowanie przez Sądy orzekające

przepisu art. 106 ust. 1 w związku z ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) jest prawidłowe.

Sąd Najwyższy podziela pogląd Sądu Apelacyjnego, że bezprzedmiotowe jest odwoływanie się wnioskodawcy do ochrony praw nabytych, bowiem ochroną taką objęte są tylko prawa słusznie nabyte a nie prawa bezzasadnie uzyskane.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy z mocy powołanych przepisów oraz art. 393¹² KPC orzekł jak w sentencji wyroku.

=====